

A gyűjtés ideje

VITÉZ GYÖRGY VERSEI

Néha a legfurcsább módon ejt meg bennünket egy könyv varázsa: ma sem tudom megmondani: mi készítetett arra, hogy az általam soha nem hallott nevű költő kötetét megszerezsem. A borító bordájának püspöklilája, amely Esterházy könyvére emlékeztetett (Termelési regény), vagy a metszet furcsasága, a maga ázsiai vonalaival, kultikus formáival, vagy talán az, hogy „Életünk könyvek” sorozat emblémája tűnt fel – ma sem tudom. Az biztos, hogy a szerző fényképe nem, s az első kézbevételekor a „belső sorozatcímet” sem fedeztem fel: A nyugati magyar irodalom gyöngyszemei. Lehet, az alcím miatt döntöttem: ez kell (Összegyűjtött versek), vagy a címe miatt: *Az ájtatos manó imája*.

A *Mantis religiosa* hazánkban a napos, bokros helyeken szórványosan fordul csak elő. Általában 70 mm hosszú, zöld vagy barna színű ragadozó rovar. Elülső lábpárjuk sajátos fogó- és ragadozólabrává lett – tövisek és tüskék vannak rajta –, ezt az állat be tudja hajlítani, s így kisebb rovarok megragadására alkalmas. A népnyelv a sajátosan tartott elülső lábpárja alapján imádkozó sáskának vagy ájtatos manónak is nevezi. Hogy valóban imádkozna, az éppen úgy népi beleképzelés, mint az, hogy a Hold felülete valakire emlékeztet (hogy a felhőjátékról ne is szóljak). A rovarnak igen fejlett az alkalmazkodási képessége: rendkívül érdekes levél- és águtánzatokat képes produkálni.

A cím által is megerősített kifejezés kétszer fordul elő a kötetben. Egyszer a középső ciklus/kötet (*Missa Agnostica*) középső versének (*Credo*) egyik sorában – ez a teljes kötet 151. lapján; másodszor az utolsó, az Arkánium ciklus 4. versében a címnek megfelelően (248. p.). Az első esetben része egy epiforákkal/önrímekkel/ragrímekkel egybekapcsolt gondolatrítmusnak: *...ments meg minket az ortodoxiától / ájtatos (manó) szócűrész-csavarástól / konyhalatin bakugrásoktól...* Itt többé-kevésbé a költő szokásos

szócsavarásairól lehetne szó – esetleg öniróniáról is, mint kiderül a versekből –, de Cre-dójának egy másik szakaszához már kapcsolódik Feszt László grafikusnak a borítón és előzéklapon található metszete („...Káprázat, könny, fősvény fa gyöngye, / irgalmatlan te-lünk öt karmos ujját fölmutatja / mindenik ujján galamb hintáz / mindenik galambon vé-restollas-csipkés ing...”). S így már világosan értelmezhető a címadó vers 5. versszaka: „Fi-gyelmezz rám te izeltlábú isten, / Fej, Tor, Potroh kérges szentháromsága. / Ki megáldottad Szent György kitinpáncélját, / áhítatos zöld kitinpáncélját, / állkapcsomra nézz le.”

Vitéz (Németh) György neve nem volt ismeretlen a hazai kritikuskok, irodalmá-rok előtt – akár Pomogáts Béla hiánypótló munkáját vesszük a kezünkbe (*Az újabb magyar irodalom története 1945–1981-ig*), akár a triumvirátus szerzette munkát (Béládi Miklós–Pomogáts Béla–Rónay László: *A nyugati magyar irodalom 1945 után*). Ám a vers-olvasók többsége nem találkozhatott verseivel: nem járatta a párizsi Magyar Műhelyt, ahol pedig szívesen közölték – hogy az amerikai, kanadai lapokat ne is említsük, s ha ki is jutott Bécsbe, Münchenbe vagy Párizsba, akkor a kevés valutáját bizonyára nem költhette a Magyar Műhely kiadásában megjelent kötetekre (*Amerikai történet*, Párizs, 1975; *Missa Agnostica*, Párizs, 1979; *Jel beszéd*, Párizs, 1982).

Az Életünk folyóirat és könyvkiadó szerkesztői helyesen cselekednek, ha terveik-nek és anyagi helyzetüknek megfelelően folytatják A nyugati magyar irodalom gyöngy-szemei sorozatot – szándékuk kiadni Csokits János, Kelemen Géfin László, Monoszlói Dezső műveit –, hiszen a magyarországi két antológia: a *Vándorének* (1981) és a *Két dióhéj* (1987) éppen úgy nem képes az addig kizárt világ érzékeltetésére, mint ahogy a *Párbeszéd Magyarországgal* (1991) című tanulmány- és esszégyűjtemény sem. Óriási a magyar, a hazai könyvkiadás adóssága, s csak az a kérdéses, hogy a leendő vevők anyagi helyzete megengedi-e majd a hiánypótló kötetek megvásárlását.

Pedig alighanem meg kell venni ezeket a köteteket! Nem mintha jobb költők volnának, mint az elismert hazai klasszikusok, vagy a ma is élő nagyok – Vitéz sem jobb. De ahhoz, hogy az „anyaországi” irodalom teljesítményét igazán fölbecsülhessük, ahhoz a teljes magyar irodalmat kellene ismernünk.

Minél többet forgatom a kötetet, annál furcsább a „hiányok” léte és aránya. Lás-suk az egyiket! Az 1933-ban született költő 23 éves kora óta külföldön él. A Béládi–Pomogáts–Rónay-tanulmány is azt sugallja (244. p.), hogy költészetének egyik megha-tározó élménye a hontalanság, a honvágy. Nem arról van szó, hogy nincsenek ilyen versei – az már igazán furcsa lenne, magyarságát is megkérdőjelezhetné, de nem nyom-já rá költészetére a bélyegét. Figyelemre méltó, hogy így is tud írni – mintha lélekben mindig itthon/otthon lenne, tehát nem kell éreznie/érezékeltnie a kiszakadtság bá-natát. Más kérdés, hogy mindezt hogyan fogadták el tőle emigráns olvasói.

A költő így vall magáról: „Szüleim mindkét oldalról hétszilvafás nemesek voltak, bár rabiátus nagyapám vidámabb hangulataiban fel-felemlgette a Báthoryakkal való szegről-végről rokonságát... Apám csapattiszt volt... meghalt harctéren szerzett vesebajá-ban; anyámmal visszatértünk Budapestre, ahol nagyanyám lakásában nyomorogtunk, amíg ötvenegyben ki nem telepítettek... Ötvenháromban Nagy Imre elengedett – saj-nos az év végére katonai munkaszolgálatra hívtak be. Innen ötvenöt decemberében szabadultam... Mivel a tankok visszatérése után megfogadtam a nagy reformpolitikus tanácsát, vettem a micisapkámat (mert kalapom nem volt) – s mentem.” A hosszú idé-zetre azért van szükség, hogy az olvasónak is feltűnjön: ezzel a „káderlappal” meg le-hetne magyarázni, hogy Vitéz emigráns költő- és nem költőrsaival együtt miért poli-tizál, miért támadja a rendszert. Csakhogy Vitéz Németh György ezt se írja meg. Most

nem az a kérdés: mit tesz, mit tett eddig – arra válaszolnak majd a biográfiák, monográfiák –, hanem az, hogy honnan a bátorsága erre a hallgatásra (biztos, hogy legalább akkora nyomás nehezedett rá, mint kortársaira országon belül és kívül).

Vitéz költeményeinek a többsége szabad versben íródott – ha más nem, már a Magyar Műhely is ezt gyaníttatja. A költő azonban a kötött formáktól jutott el ideig; nem azért ír így, mert nem ismeri, nem érti, nem tudja a klasszikus hagyományt. Van olyan műve, amely a Nyugatban is megállna! Viszont éppen verselése, neoavantgarde szabadsága kapcsolódik egy máshonnan ismert költői eszközhöz! A magyar szabad vers Kassák óta ismeri a szabad asszociációk holdudvarát az alapjelentés körül (ezt bárki fölisméri, ha összeveti *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című Kassák-poémát az *Egy ember élete* című Kassák-regény vonatkozásaival). Vitéz azonban mással kísérletezik!

A hosszabb költeményekben, poémájában megfigyelhetjük, hogy megkísérli egyeztetni az avantgarde formabontását, múlttagadásos világlképét a neoklasszicizmusból ismert evokációs teremtéssel. Ez az evokáció éppen afelé az értéktelített múlt és tér felé vezet, amelyet egyrészt az avantgarde költő tagad meg, másrészt a fentebb már jelzett divatos témáktól elzárkózó művész. Úgy vélem, Vitéz művei éppen ott és akkor emelkednek a költői középszer fölé, amikor nem igyekeznek kapcsolódni az anyaországi magyar irodalomhoz (milyen gyenge vers kerekedett a Pilinszkynek ajánlott műből – *Gyanú*). Másrészt akkor érzem a „fősodorban” a kötetet, amikor az avantgarde/neoavantgarde „szabályaitól” is elszakad, valahogy a következő idézet jegyében: „Avantgárdistaként tartanak számon... a nemzetet úgy igyekszem szolgálni, hogy elmondom neki: lehet másról és másként írni, mint amit a Szokás és a Szabály elvár, elfogad. Rendhagyó igék, rendhagyó főnevek, rendhagyó gondolatok. Velük akarom megélni, ami még hátravan(!).”

Mindezzel együtt Vitéz lehetne küldetéses dilettáns is. Hogy jóval több ennél, azt vallásos verseinek az a sorozata is bizonyítja, amelynek csúcspontja és koronája az önálló kötetként is megjelentetett *Missa agnostica* – ez egyébként a nemcsak összegyűjtött, de meg is szerkesztett kilenc ciklusból/kötetből álló gyűjtemény középső darabja (*Ady-reminiszcencia?*). Értelmezésem eltér a hármakétól: szerintem szó sincs valamiféle agnoszticizmusról (244–246); ez a cím itt megtévesztő. Úgy vélem, az irónia és az avantgardista szófacsarás a hívő-hitetlenséget rejti. A néhol a blaszfémia határát súroló profanizálás a magára maradt, a kétségei közt vergődő ember mágikus rítusa: talán így, talán a hiten nem gondolkodó hívők között találhat menedéket! Hiszen elhagyatottá, árvává lett magyarságában, művészi létében – és talán az emberségében is. Ezért menekülne a nyájba – meg nem is, hiszen sejtí: ez sem jelent, ez sem jelenthet, ez sem adhat feloldozást, meglelégedést. (Lásd a *Credo* zárását: *et vitam venturi saeculi!*)

A többi költemény helyett szóljon a költő: „Számomra a költészet nemes hobby, szerepben nem feszengek...” Lehet, hogy a magyarországi olvasó másképpen érti ezt, de a költő, aki klinikai pszichológus, e szavakat eredeti értelmükben használja. Ezzel a mértéktartással ha olvassuk a verseit, akkor egyetértünk a kiadó-szerkesztő bátorságával: Vitéz (Németh) György így is költő, s gyűjteményes kötete hiányát a magyar líra megsínylené. Vitéz György e kötetével hazatalált – eltalál-e az olvasókhöz? (Vitéz György: *Az ájtatos manó imája. Összegyűjtött versek*. A nyugati magyar irodalom gyöngyszemei I. ÉLETÜNK könyvek, Szombathely, 1991. 305. l.)

Ágnes Háróly